

Els banys a través dels temps

Josep Gual i Lloberes

El fet de banyar-se possiblement sigui una actitud tan vella com el món, o gairebé. Banyar-se i/o nedar, si fa no fa gairebé el mateix, perquè una cosa va lligada amb l'altra. Ja que banyar-se en aigua corrent, al mar, als rius o als llacs (amb aigua no tant corrent) comportava i comporta el risc d'ofegar-se, majorment per a aquells que no sabien o no saben nedar o com a mínim surar.

És ben comprovat que el cos humà sura. Que va a l'ensurada, com acostumem a dir la gent de mar. Quan una persona o una bèstia s'ha ofegat surt a la superfície, va a l'ensurada. I abans d'ofegar-se encara que no nedés, si tingués la suficient serenitat, tampoc s'enfonsaria.

Una vegada immersit, si es comença de beure aigua, d'empassar-se'n massa, es pot

En ple bany als anys vint.

dir que ja has begut oli. Te'n fas els taps. Ja els antics, i me'n vaig molt endarrera, els habitants dels pobles lacustres, situats enmig dels llacs, i possiblement també els que moraven a la riba de la mar; deurien banyar-se i a la seva manera sabrien de nedar.

Banyar-se pot obeir a motius higiènics, esportius, terapèutics, religiosos, d'esplai i encara més coses.

No tinc cap mena de dubte que la raó principal del bany és profilàctica, és a dir, de netedat. Però després d'aquesta primera raó podreu adjuntar-hi totes les altres que us semblin vàlides, les esportives, les religioses sobretot, i les d'esplai o relax.

La majoria de les religions tenen com a un dels rites importants el bany o les ablucions. El bany com a ablució, es troba en les antigues religions orientals. A l'antic Egipte anaven tant lluny en aquest aspecte, que arribaven fins i tot a banyar els morts. Era la purificació portada a les darreres conseqüències. L'hinduisme contempla els banys multitudinaris en els grans rius, homes i vaques aiguabarreig. Al món grecoromà l'aigua és l'element d'on ha sortit el món mateix. Venus va sorgir ben nua — a fe que feia molta patxoca— del si de les aigües marines. L'aigua és font de vida. Per això les fons —les deus— són divinitzades pels déus. Pensem amb el Ganges, el Nil, l'Eufrates i el Tigris i els de la Xina i d'Amèrica.

Per exemple en el món cristià, el riu és el naixement de la vida o d'una nova vida. Penseu amb el Jordà i amb el baptisme iniciació de la vida del cristià. El bateig. L'aigua, el bany doncs, té un sentit de vida o de rejuveniment.

I també un sentit d'exorcisme. L'espargiment d'aigua beneïta, persignar-se a la pica d'entrada de l'església, o bé de banyar-se a la nit de Sant Joan. I encara per demanar la pluja, ja que consta que en pobles i poblets els seus habitants es submergien en el primer bassal que trobaven per demanar el benefici de la pluja o sigui que es ruixaven per reclamar un bon ruixat. I a Rússia que es veu que són

dolents de mena, diu que no fa pas gaire anys per reclamar aquest bé de Déu de l'aigua del cel, llançaven a l'aigua al primer foraster que passava.

La immersió del cos humà en l'aigua amb propòsits terapèutics o només per fer-se passar la calor, com deiem, és cosa que deu venir de molt lluny. Mostres ben palpables ens en queden en l'arquitectura de tots els temps, des de l'època minoica passant per l'Egipte, pels grecs i pels romans.

Dels romans en tenim mostres significatives i valuoses, les termes són ben conegudes i per haver-n'hi en tenim fins a casa nostra. En aquella època el bany era també una activitat social de primer ordre, durant la permanència s'hi parlava i discutia de tot i per tot i moltes vegades amb molt bona companyia. Amb el puritanisme catòlic va anar a la devallada aquesta pràctica higiènica, ja que el gros pecat d'ensenyar les vergonyes va propiciar la sarna, els polls i tota mena de pegadelles, guanyant amb santa virtut i suors apegaloses la glòria incorruptible i, qui sap, si també la sublim castedat.

Al segle passat i potser degut a la industrialització, car treballant un hom s'embrutava més que no pas abans, tornà a renèixer l'hàbit de la neteja i per consegüent el banyar-se. Si no s'arribà a bastir una arquitectura de banys, com en temps dels grecs, romans, àrabs i jueus si que tornaren les cases de banys, però exclusivament per a rentar-se i para de comptar. L'esplai, el desfogar-se —o fer-se passar la calor— no hi tenia cabuda, tot era qüestió només de raspall i sabó.

Després amb el temps va anar sofisticant-se la bona costum de prendre banys en aquestes cases especialitzades o en els balnearis d'aigües termals —que també venien de lluny— i n'hi havia i n'hi ha de diverses modalitats. Banys d'aigua corrent, d'aigua calenta, d'aire comprimit, al vapor (la sauna n'és un) el turc, i encara el de fang i el de sorra. Però anem ja cap al bany de mar i aquí a Badalona que és que avui ens mena a escriure aquestes lletres.

Quan començaren a banyar-se els primers badalonins? Possiblement des que en el nostre clos hi sorgiren els primers habitants. No sembla pas inversemblant que quan la calor apretava de valent, això és en ple estiu «betulià» (perdó Maria Aurèlia Capmany) els indígenes fessin alguna que altra capbussada en el líquid transparent —ben segur— per tal de refrescar-se. Assentats ja els romans a casa nostra no en deuriem tenir prou de la remullada marina, que varen construir les instal·lacions de dues termes —que se sàpiga—.

No sóc de la mena de remenar papers per a treure l'entrellat de la història o de la petita història, per això em limitaré a explicar molt per sobre només allò que m'ha arribat per conducte d'aquelles persones que per l'edat podrien ser els meus pares o els avis.

El meu besavi Joaquim Gual i Buch, Nostramo d'un bergantí construït a Badalona (segons m'explicava la meua àvia Paula Sabater) i que abans havia anat

embarcat en una fragata propietat de la seva tia Beneta Fàbregas, quan arribava dels seus viatges de Cartagena, Cádiz, Sevilla, Marsella, Puerto Rico, La Habana o d'allà on fós, essent a Badalona si era l'estiu, ja anava a banyar-se i a nedar a la nostra platja. És de suposar que no seria l'únic, i per tant penso que els antecessors mariners també deuriem xipollejar entre les ones.

Nedar, en els primers temps, potser només ho feien o en sabien, els pescadors i els mariners, per tal de sostreure's a l'eventualitat de negar-se si un dia la seva embarcació fos capgirada o engolida per un cop de mar. Perquè la gent d'altres estaments professionals, no crec pas que a tot estirar, s'arrisqués a rentar-se els peus més enllà de regueró.

Més endavant ja deuria venir allò de banyar-se, que no vol dir pas nedar, nou dies seguits, però sobretot començant la novena precisament per Sant Joan. Diuen que setanta o vuitanta anys enrera, en plena canícula, els treballadors

BADALONA. - La playa al medio día

L. Hoigis, fot. Barcelona

del Cristall, els corders i els d'altres indústries establertes al peu de la platja, quan tocaven les sirenes o la campana per plegar al migdia, corrien adelarats, després de treure's la roba, excepte els calçotets llargs de vetes, gairebé sempre de «rayadillo» blau-sofert, corrien dic, a fer una capbussada. De capbussades, de braçades i cops de peu, va començar a afigurar-se per a alguns l'esquema del què era la pràctica de la natació o d'anar a l'ensurada, tal com hi van les boies, els suros i les mateixes embarcacions.

I més ençà, altres persones afeccionades a aquest lleure de remullar-se, varen constituir-se en agrupacions primitives i les primeres casetes de banys i el primer establiment de can Titus (després també «Tiburón») —baños de pila y oleaje—, es varen instal·lar a la nostra platja. Altres establiments de banys d'anomenada eren els «Banys Sport» d'en Joaquim Garriga, els «Maricel» d'en Poch, «La donzella de la Costa» d'en Quimarro, can «Belluguets», «Mar Clara», «Mar de Plata», aquests darrers davant del carrer de Manresa tocant a Montgat. I després vingué ja una munió de casetes o barraques de fusta, de particulars o agrupacions recreatives o esportives. Les més conegudes eren les de l'Arqué, del Pop i de la Penya ni Cinc.

Una característica peculiar dels establiments de banys consistia en la col·locació a unes quantes brases de la riba, d'una bóta o bótes, subjectades cap al fons per una corda o cable ben tibant per mitjà d'una àncora o altre objecte que en feia la funció, i llavors fins a la platja, per una corda o diverses, estacades a un pal clavat a la sorra.

Els banyistes que encara no sabien de nedar s'agafaven a la corda de la «bóta» tan bon punt l'aigua els hi arribava al turmell i, alguns fins i tot ja abans de trepitjar la sorra molla. Feia bo de veure la gent aferrada com una llagasta, avançant pas a pas i procurant de no perdre peu. D'altres no tant agosarats, es quedaven a mig regueró, i perquè l'aigua els arribés més amunt de la cintura s'aclofaven com a gallines; gallines mullades tanmateix.

Quan ja se sabia de nedar, feia bo d'arribar-se fins a la bóta. Una vegada allí s'hi descansava, es «treia fondo», no descuidant-se en sortir de la immersió un grapat de sorra, com a prova d'haver arribat a baix de tot. També de bóta a bóta es feien curses de competició o travessies en solitari.

Als banys d'en Titus hi havia quatre bótes i eren metàl·liques, pintades d'un to vermellós, a la Donzella eren de color verd de persiana i blaves als banys Sport.

Les piscines eren encara un somni impensat, quan un badaloní: en Costa, més conegut pel motiu de Guilova, es proclamava campió d'Espanya en aigües del port de Barcelona, de l'especialitat braça de pit (llavors també es practicava la braça d'espallla).

Els banyistes i els nedadors s'acompanyaven com a mesura de seguretat d'unes carabasses o d'un enfilall d'aquells suros rodons provinents dels estris de pesca o d'aquells que podien comprar-se i que eren expressament per aquesta comesa, a les botigues de can Poch de can Comanda, de can Boter, de can Llançadoraire o a qualche tenda de plats-i-olles. Aquest rosari de suros o el parell de carbassetes anaven enfilats amb un cordill i es passaven per sota l'aixella. D'altres a tall de «salvavides» es valien d'una càmera vella amb més d'un pegat, procedent de les rodes d'un automòbil o camió, quan l'ús d'aquests vehicles era encara molt minoritari.

Parlo ara ja dels temps de la meua infantesa, uns deu o quinze anys abans de la guerra civil. La gent coneguda per la platja deixant apart els pescadors, els camàlics o els que tiraven l'art, eren els nedadors adictes, i, molts, més que no pas ara, que es banyaven a l'hivern i tot. La majoria eren també per vocació professors o ensenyants, per no fer-ho tan tècnic —d'ensenyar a aprendre de nedar. De la banda de llevant parlaré del senyor Josep Campmany, mestre de minyons que avui deu passar de llarg de la vuitantena, d'en Manuel Pujol, encara actiu sardanista, en Pere Gol, el més polifacètic dels esportius

badalonins exercint encara de professor de cultura física, el carrossaire Pujolà, l'Alabart, els dos germans Molins, en Lluís, en Candro i en Joanet Tejedor, en Gà Miz, conegut també pel motiu de Petri, en Klein, en Pere «Marrueco», en Serra «Manyà» en Ventura i molts d'altres. I de la banda de garbí l'Alsina, Clariana, Grífol, Bigas, Aramburo, Nyssen, Parés, Lleal i un grapat més que sento que ara no em vinguin a la memòria.

Cinquanta dos anys enrera va fundar-se el Club Natació Badalona, que naturalment va donar una bona empremta a l'esport natatori a la nostra Ciutat. I ara parlant del Club Natació i dels banyistes de garbí, em permeto d'inserir part d'un escrit del meu bon amic i antic condeixeble de l'Escola Catalana l'Antoni Ricart i Cuadrado.

Diu així: «Transcorrien els anys 1927, 28, 29... El veïnat dels carrers Sant Isidre, Indústria i dels voltants, arribant l'estiu o millor dit, rigorosament a partir del 24 de juny, dia de Sant Joan, iniciaven la temporada «de mar» que, acabava,

indefectiblement, el darrer dia de la Festa Major. Sobretot, pels infants, era un període estrictament determinat; per calor que fes abans del 24 de juny o després del 18 d'agost.

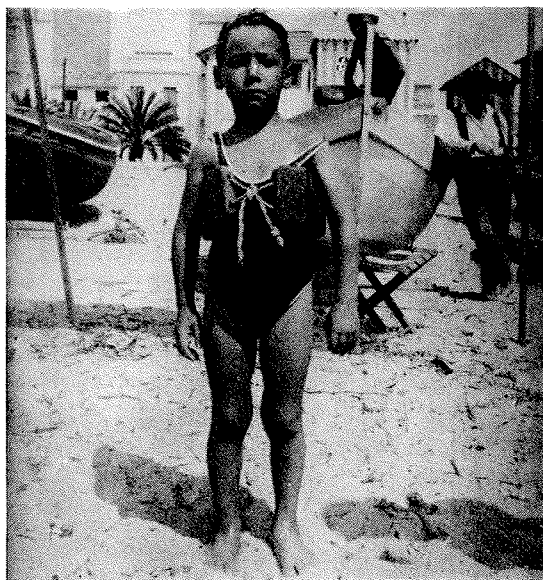
Solíem anar al tros de platja situat entre l'avui Banyes del Pescador i la caserna dels llavors carabiners. Grans i petits sortíem de casa amb el vestit de bany ja posat i una bata o davantal a sobre; les dones grans, amb un paraigua que els servia d'ombrella per a protegir-se del sol, assegudes arran de rompent tot vigilant que cap menut es negués.

L'horari del bany era també ben concret. Hi arribàvem pels volts de les onze fins a les dotze del migdia, en que els brams de les sirenes de les fàbriques ens deien que la cosa s'havia acabat. Era quan els qui treballaven a prop arribaven a refrescar-se amb un capbussó, petita nedada i corrent cap a dinar per reemprendre el treball a les dues.

Els diumenges era diferent. Es disposava de més temps i com que començava a

Anys 1919. Components d'una penya de baix a mar.

Any 1924. L'autor de l'article amb els suros ben ajustats disposat a desafiar el temporal.

imposar-se la moda unisex, de tornar-se moreno, preniem llargues estones el sol «fent bronzo» i passant-ne menys banyant-nos, que és com genèricament s'anomenava el nedar. Tal moda implicava una major relació a la sorra, entre amics, amigues i familiars. I d'aquestes tertúlies començaren a derivar-se'n l'organitzar jocs, esporàdiques curses de natació, salts de trampolí amb improvisats taulons apuntalats amb pedres (i sacs de sorra) desmantellats patins a rem, etc.

Quedaren llunyans aquells temps en què els nedadors podien entrenar sols a a l'estiu en mar lliure, per anar després a competir amb marcada inferioritat a piscines d'altres clubs. Els temps de les travessies en mar lliure, en que sorgiren excel·lents nedadors com els Ventura, Teixidó, Pla, Ll. Bigas, Borràs (Borrasset), Tejedor (Perot), Torner, Alsina, Traité, Plana, Puig, Albesa... (i aquí en Ricart, per modèstia deixa de consignar-s'hi). No caldria dir que aquest entre parèntesis el poso jo.

I continua: ...i molts més, que ara seria llarg esmentar. Però sí dec recordar l'inoblidable Francesc Fonollà (Titus) el millor nedador de tots els temps que

tinguérem a Badalona i que hagué de passar al C. N. Barcelona per a poder entrenar en piscina, conquerint brillants títols a nivell nacional que no hauria pogut mai obtenir de no haver comptat amb una piscina per entrenar-se tot l'any.»

Fins aquí aquestes senzilles i ben escrites línies de l'amic Ricart, descrivint-nos l'ambient de fa més de mig segle a la part de garbí de la nostra platja.

Abans de la guerra, en la guerra i després en la postguerra, va continuar l'afluència massiva tots els estius a la zona marítima, sobretot els dies festius. Tinc notícia per una estadística de RENFE dels anys quaranta de l'expedició de més de 20.000 bitllets Barcelona-Badalona un diumenge de juliol; si hi afegim la gran quantitat de gent que feia ús del tramvia, dels autobusos, com així mateix de l'afluència dels veïns de Sant Adrià, Santa Coloma, etc. més la dels badalonins, ens podem arribar a afigurar la ingent multitud que es banyava a Badalona en aquells temps.

Avui la cosa ha quedat col·lapsada, en part per la facilitat dels medis de comunicació propis, però més que res per l'elevat grau de contaminació de les aigües que han deixat fet un fàstic el nostre litoral. Esperem que sigui ben aviat un fet, la construcció del collector transversal i que, d'una vegada per totes gaudim d'una platja neta i d'una aigua transparent, tal com havíem tingut abans.

Recordem quan abans de regueró ajupint-se només una mica i posant mà a la sorra treies els crancs a grapats o escarbotant a la sorra molla, podies en poca estona omplir una galledeta de tallarines. Quantes vegades a l'estiu al vespre menjàvem una sopa de peix feta amb tots els ingredients de collita pròpia.

És imprescindible que tornem a banyar-nos amb les suficients garanties de no agafar qualsevol «porqueria» i que la platja esdevingui una altra vegada un lloc de reunió, d'esbargiment i de franca convivència. Un espai lliure i saludable.

Que així sigui i que no trigui.